

ישיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת תזריע (החודש) תשע"ו

"למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיידך"

להוציאנו משם. אם כל כך חשוב הוא הפה בליל הסדר, כדאי א"כ להגיע אל ליל הסדר עם פה נקי. לא רק מחמץ, אלא גם מדבורים אסורים. כשם ש"אין לבוא אל שער המלך בלבוש שק", ואין מגישים לַמֶּלֶךְ בשר ודם מתנה בכלי מאוס, כך גם לקב"ה אין ראוי להביא מתנה בכלי מאוס. פֶּה ששומר על הלשון, שמדבר דברי תורה ודברי קדושה - בפה כזה כדאי להביא את המתנה לקב"ה. לא בכלים מאוסים.

"ואיש לפי מהללו"

בגלל שתפקידו של הפה כל כך חשוב בליל הסדר, אמרו בהגדה, "וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח". אפשר לפרש משפט זה בשתי צורות. אפשר לפרש, שאם אדם מרבה לספר ביציאת מצרים, הוא נעשה מחמת זה משובח, כתוצאה מממה שקיים את המצוה בהידור. אבל יש שפירשו באופן אחר. יש שפירשו, שאין הכוונה שכתוצאה מריבוי הסיפור ביציאת מצרים נעשה האדם משובח, אלא להפך: המרבה לספר ביציאת מצרים, מוכיח על עצמו שהיה משובח עוד קודם לכן, ואשר על כן הוא הרבה לספר ביציאת מצרים.

מדוע המרבה לספר ביציאת מצרים מוכיח על עצמו שהוא משובח? הפסוק אומר: "מִצְרַף לְפֶסֶף וְכוּר לְזָהָב, וְאִישׁ לְפִי מְהַלְלוֹ" (משלי כו, כא). כלומר: אם רוצים לדעת כמה סיגים יש בכסף, בוחנים אותו במצרף. ואם רוצים לבחון את הזהב, בוחנים אותו בפפור. ואולם כיצד בוחנים אדם? אומר הפסוק: "אִישׁ - לְפִי מְהַלְלוֹ". את האדם בוחנים לפי מה שהוא מְהַלְלוֹ. אם הוא רגיל להלל שחקני כדורגל, סימן שכדורגל הוא הדבר הכי חשוב אצלו. לעומת זה, אם הוא רגיל להלל תלמידי חכמים, תנאים ואמוראים ושאר נביאי ישראל, אז הוא מראה שהתורה היא אצלו דבר חשוב ("שערי תשובה" שער ג' אות קמ"ח). כך גם בענין סיפור יציאת מצרים. אם אדם מהלל את ה' על יציאת מצרים, ומרבה לספר בשבחו של הקב"ה על הניסים שעשה לנו, איך היינו משועבדים תכלית השעבוד ויצאנו מעבדות לחרות בעשר מכות גדולות, סימן שאיש זה שייך לקדושה ולא לשטויות, וא"כ הרי הוא מגלה על עצמו שהוא משובח.

לכן, בליל פסח אנו משתדלים להלל את הקב"ה מה שיותר. אפילו את משה רבינו כמעט לא מזכירים, וגם את אהרן הכהן כלל לא מזכירים, אלא משתדלים להזכיר רק את הקב"ה ולהלל אותו על כל מה שעשה במצרים. המצוה של ההגדה באמת איננה לומר פלפולים או כל מיני ביאורים יפים בלשון ההגדה. זה אפשר לומר בימים אחרים, אבל בליל הסדר המצוה היא לספר ביציאת מצרים. לספר כמה קשה היה השעבוד, וכמה קשות היו הגזרות, שמתוך כך מבינים את גודל הגאולה שהיתה³. מצד שני צריך לספר על הנסים הגדולים שה' עשה במצרים, כל עשר המכות, וכל שאר פרטי הנסים. גם מי שלא מכיר מדרשים, ויודע רק מה שכתוב בחומש, עדין יש הרבה מה להוסיף על מה שכתוב

זהירות מנגעים - להמנע מלשון הרע

התורה מדברת בפרשתנו על נגע צרעת שבא על אדם, מתי הוא טמא ומתי הוא טהור. למה באה צרעת על אדם? - לא מפורש בפרשה. אבל חז"ל אמרו, "על שבעה דברים נגעים באים" (ערכין טז, א), והדבר הראשון שמנו חז"ל הוא לשון הרע; ומשמע שזהו הדבר העיקרי שבגללו באים נגעים על האדם¹, שאדם מדבר רעות על אחרים.

גם מרים הנביאה שדיברה לשון הרע על משה נענשה בצרעת. בעקבות כך מזהירה אותנו התורה, "זָכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֱלֹהֶיךָ לְמִרְיָם, בְּדֶרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם" (דברים כד, ט). יש המונים ציווי זה במנין המצוות (הוספות הרמב"ן לספר המצוות של הרמב"ם, מצות עשה ז'). אך בין אם מצנת עשה יש כאן ובין אם לאו², התורה מזהירה אותנו לזכור מה שקרה למרים, שעל דיבור קל שדיברה בְּאִיְהָ, לא מתוך שנאה ח"ו, אלא מתוך טעות, שהרי "היתה גדולה ממנו בְּשָׁנִים, וגידלתו על ברכיה, וסיכנה בעצמה להצילו מן הים (=מן היאור), והיא לא דיברה בגנותו, אלא טעתה, שהשותו לשאר נביאים... אף על פי כן מיד נענשה בצרעת. קל וחומר לבני אדם הרשעים הטפשים שמרבים לְדַבֵּר גדולות ונפלאות. לפיכך ראוי למי שרוצה לכיין אורחותיו, להתרחק משיבתן ומלדבר עמהן, כדי שלא יתפס אדם ברשת רשעים וסכלותם" (רמב"ם הלכ' טומאת צרעת פט"ז ה"י). גם המרגלים נענשו בחומרה רבה על שדיברו לשה"ר על עצים ואבנים, על א"י. "וַיִּמְתּוּ הָאֲנָשִׁים מוֹצְאֵי דַבַּת הָאֶרֶץ רָעָה בַּמִּגְפָּה לְפָנֵי ה'" (במדבר יד, לו) - "באותה מיתה ההגונה להם מדה כנגד מדה. הם חטאו בלשון - ונשטרבב לשונם עד טבורם, ותולעים יוצאים מלשונם ובאין לתוך טבורם" (רש"י שם). זהו יסוד גדול בשמירה מנגע הצרעת, לשמור על הלשון, ולא לדבר רעות על בני אדם. החפץ חיים כתב ספר שלם מתי כן מותר לדבר לשון הרע, ועל מי מותר לדבר, אבל באופן כללי צריך תמיד להשתדל לדבר טובות על בני אדם, לפחות על הטובים שבהם.

פֶּה כָשֵׁר לַפֶּסַח

והנה, אם הקב"ה עונש על כל דיבור קל, הרי אפשר להסיק מזה שודאי ה' גם נותן שכר על כל דיבור קל. הרי מידה טובה מרובה ממידת פורענות (סוטה יא, א), ואם העונש על דיבור קל שאינו כשורה הוא כל כך חמור, הרי על אחת כמה וכמה שהשכר על כל דיבור קל של תורה, של חסד ושל יראת שמים הוא עצום ורב. צריך א"כ להחשיב מאד את הפה שלנו, ולדעת עד כמה הוא יכול לפעול בקדושה.

הנה, בימים אלה אנו מתכוננים לקראת פסח. עיקר ליל הסדר, הוא סיפור יציאת מצרים. וכיצד אנו מקיימים מצוה זו? - באמצעות הפה! הפה שלנו פועל את עיקר הסדר. הוא גם אוכל ושותה כמה דברים בסדר, אבל העיקר הוא הדיבור, לספר בגודל השעבוד שהיה במצרים, ובגודל הנפלאות שעשה לנו הקב"ה כדי

בהגדה.

כמו כן יש מקום לדבר על ההלכות של פסח מצה ומרור, כי גם זה חלק ממה שהתורה ציותה, "וְהַגְדַתְ לְבָנֶיךָ בַּיּוֹם הַהוּא לְאָמֹר, בְּעֶבְרֵת זֶה עֵשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם" (שמות יג, ח). מה זה "בְּעֶבְרֵת זֶה"? - "בעבור שאקיים מצוותיו, כגון [קרבן] פסח מצה ומרור הללו"⁴ (רש"י שם). הרי מבואר, שמצות ההגדה כוללת גם אמירה לבן, שיציאת מצרים היתה כדי שנקיים את מצות פסח מצה ומרור. על הרשע אומרים, "אילו היה שם לא היה נגאל". למה? כי אם הוא שואל "מה העבודה הזאת לכם", סימן שהוא לא מבין שבלי העבודה הזאת אי אפשר לצאת ממצרים. זה חלק מסיפור יציאת מצרים, לספר בהלכות פסח מצה ומרור.

שאלת הבן החכם - והתשובה

הבן החכם שואל בהגדה: "מַה הָעֵדוּת וְהַחֲקִים וְהַמְשָׁפְטִים אֲשֶׁר צָנָה ה' אֱלֹהֵינוּ אֶתְכֶם" (דברים ו, כ). רוצה לדעת את כל העדות והחוקים והמשפטים הנוגעים לקרבן הפסח. מה עונים לו? - "אף אתה אמור לו כהלכות הפסח, אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן". אסור לאכול אחרי הפסח שום דבר. איזו מין תשובה היא זו? וכי זו ההלכה היחידה בפסח, שאסור לאכול אחר הפסח אפיקומן? ! הרי ישנם הרבה עֵדוּת חוקים ומשפטים בפסח! וא"כ, למה לא אומרים לחכם גם אותם?

אז הפשט הפשוט הוא, שיש ללמד את הבן החכם לא רק את ההלכה הזו, אלא את כל הלכות הפסח, עד 'אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן', שהיא ההלכה האחרונה במסכת פסחים (פ"מ"ח) [ולכן בחר בעל ההגדה דוקא את ההלכה הזו], ובזה אכן מקבל החכם תשובה מלאה לשאלתו, "מַה הָעֵדוּת וְהַחֲקִים וְהַמְשָׁפְטִים אֲשֶׁר צָנָה ה' אֱלֹהֵינוּ אֶתְכֶם".

ובכל זאת, היות ולא נאמר בהגדה במפורש "אף אתה אמור לו כהלכות הפסח עד אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן", אולי מותר לומר גם פירוש אחר בדברים. אולי כוונת השאלה "מַה הָעֵדוּת וְהַחֲקִים וְהַמְשָׁפְטִים" וכו', היא כך: למה צריך כל כך הרבה מצוות, עֵדוּת, חוקים ומשפטים, וכולם זכר ליציאת מצרים? זמן רב לפני הפסח מתחילים כבר לנקות את הבית, ממרקים ושוטפים, מגעילים כלים, מוכרים את החמץ, ובודקים את החמץ, ושורפים את החמץ, שלא יהיה חלילה פירור אחד של חמץ בבית, אחר"כ בליל הסדר אוכלים פסח ומצה ומרור, ומספרים ביציאת מצרים כל הלילה, ושבעה ימים אוכלים רק מצות ולא חמץ, ולא הולכים לעבודה, ובזמן שבת המקדש קיים אוכלים קרבנות, וגם מצוות נוספות יש זכר ליציאת מצרים: שבת - זכר ליציאת מצרים (דברים ה, טו); ימים טובים - זכר ליציאת מצרים; תפילין - זכר ליציאת מצרים (שמות יג, ט); ציצית - מזכירה את יציאת מצרים (עי' רש"י במדבר טו, מא); וכן בכל יום בבקר ובערב מזכירים את יציאת מצרים בקריאת שמע⁵... מה כל "הָעֵדוּת וְהַחֲקִים וְהַמְשָׁפְטִים" האלה? מדוע יש צורך במצוות רבות כל כך זכר ליציאת מצרים? - כך שואל הבן החכם.

ומה עונים לו? - "אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן". אסור לאכול אחרי הפסח שום דבר. למה? - לכאורה מפני שצריך לאכול את הפסח על השובע (פסחים ע, א). היינו, שיאכלנו סמוך לשביעתו, "ויהא הפסח גמר שביעתו" (רש"י שם טט, ב ד"ה בזמן שבא). לכן גזרו שלא לאכול שום דבר נוסף אחרי הפסח, כדי שיהיו לאכול על השובע⁶.

ולמה צריך לאכול את הפסח על השובע? - לכאורה, מפני שכך הדין בכל הקרבנות, שצריך לאכלם על השובע, כדי שתהא אכילתם אכילה חשובה המביאה לידי שביעה⁷. אבל האמת היא שקשה לפרש כך. שהרי בליל פסח יש שני קרבנות שצריך לאכול - קרבן פסח וקרבן חגיגה. ומבואר בגמרא, שאת החגיגה הבאה עם הפסח יש לאכול תחילה, כדי שיהא הפסח נאכל על השובע (שם). ואם אכילת הפסח על השובע נעשית מחמת שכך הדין בכל קרבן, למה תקנו שדוקא החגיגה תאכל תחילה כדי שיאכל הפסח על השובע? ולמה לא יוכל אדם לעשות להפך, לאכול את הפסח תחילה, כדי שתהא החגיגה נאכלת על השובע? והרי גם בחגיגה ישנו דין זה, שצריך לאכלה על השובע⁸!

ואכן, בירושלמי אמרו טעם אחר שבגללו יש לאכול את הפסח על השובע. והוא, "שלא יבוא לידי שבירת עצם" (ירר פסחים פ"ו ה"ד). והיינו, שהרי התורה ציותה בקרבן פסח, "וְיִעָצֵם לֹא תִשְׁבְּרוּ בו" (שמות יב, מו). ומבאר אפוא הירושלמי, שלכן תקנו חז"ל לאכול את הפסח על השובע, "שאם לא היה בא על השובע, מתוך שהוא רָעַב לאכול הבשר שסביב העצמות, היה בא לידי שבירתו" (תוס' פסחים ע, א ד"ה לאו), והיה עובר בלאו⁹.

והנה, כבר הקשו התוספות, שאם זה הטעם שהפסח נאכל על השובע, כדי שלא יבוא לשבירת עצם, ומפני זה אמרו "אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן", למה אמרו גם במצה "אין מפטירין אחר מצה אפיקומן"? (פסחים קיט, ב) והרי במצה אין איסור שבירה! אדרבה, את האפיקומן לוקחים דוקא מהמצה השבורה! מדוע אפוא אסור לאכול שום דבר לאחר מצת האפיקומן?

יש ראשונים שכתבו, שכיון שמצת האפיקומן נאכלת זכר לקרבן פסח שהיה נאכל בסוף הסעודה, לכן - זכר לפסח - קבעו גם במצה דין זה, שלא לאכול אחריה שום דבר, כמו בקרבן פסח¹⁰. אבל התוספות לא כתבו כן, אלא כתבו, שלפי מי שסובר ש"אין מפטירין אחר מצה אפיקומן", הטעם בדין זה שאין מפטירין אחר הפסח (בזמן המקדש) והמצה (בזמן הזה) אפיקומן, הוא לא כפי שאמרו בירושלמי - כדי שיאכל את הפסח על השובע ולא יבוא לשבירת עצם - אלא טעם אחר יש בזה. והוא - כדי "שיהא טעם מצה ופסח בפיו"¹¹ (תוס' פסחים קכ, א סוף ד"ה מפטירין).

מהו הענין בזה? למה צריך שישאר טעם מצה ופסח בפיו¹²? כמדומני שהסבר הדבר הוא כפי שבאר הג"ר יחיאל מיכל שלזינגר זצ"ל, מיסד ישיבת קול תורה. הוא הסביר כך: התורה אומרת, "לֹא תֹאכַל עֲלֵיו חֲמֵץ, שְׂבַעַת יָמִים תֹּאכַל עֲלֵיו מִצּוֹת לַחֵם עֲנִי, פִּי כַחפְזוֹן יִצְאֶתָּה מֵאָרֶץ מִצְרַיִם, לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם יִצְאֶתָּה מֵאָרֶץ מִצְרַיִם פֶּלַי יְמֵי תִּיִיךָ" (דברים טז, ג). כלומר, התורה רוצה, שע"י סיפור יציאת מצרים, וע"י המצות והפסח שתאכל בלילה הזה, תזכור את יציאת מצרים בכל יום ובכל לילה, אבל זכירה זו הרי נלמדת מפסוק זה עצמו: "לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם יִצְאֶתָּה מֵאָרֶץ מִצְרַיִם פֶּלַי יְמֵי תִּיִיךָ", ימי חייך - הימים, כל ימי חייך - הלילות (משנה ברכות יב, ב). ומשמע אפוא, שזכירה זו צריכה לבוא מתוך אכילת המצה והפסח של ליל ט"ו בניסן, שהיא תהיה הגורם לכך שתזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך. זהו הטעם לכך, שרוצים שישאר טעם מצה בפיה. לרמז לך, שבעצם היה צריך שטעם זה ישאר בפיה כל ימי חייך, אלא שאי אפשר לומר לאדם שלא לאכול כלום מליל פסח זה עד ליל פסח הבא,

השכל מחייב שכדאי לעבוד את ה', שהרי יש בכחו להטיב לעושי רצונו ולהעניש לעוברי רצונו. ומבחינת הרגש - יציאת מצרים היא סיבה להכיר טובה לה'. היינו שקועים במ"ט שערי טומאה ובעבודת גופנית קשה, וה' רָחַם עלינו והוציאנו מעבודת גשמית ורוחנית זו לחרות עולם, להיות עובדי ה', להיות העם אשר בחר ה', להיות עם סגולה, לקבל תורה בסיני, לקבל את ארץ ישראל, וא"כ ההרגשה של הכרת הטוב מחייבת אותנו לעבוד את ה', שעשה לאבותינו ולנו את כל הטובות האלו.

יתכן אפוא, שבגלל זה צייתה עלינו התורה להניח תפילין גם על היד וגם על הראש, כדי לרמוז לדבר זה, שיציאת מצרים היא יסוד לאמונתנו משתי בחינות אלו, גם מבחינת השכל (וכנגדו) ומניחים תפילין של ראש - כנגד המחשבה, מקום משכן השכל, וגם מבחינת הרגש (וכנגדו) מניחים תפילין של יד - כנגד הלב, מקום משכן הרגש). השכל והרגש, שניהם מחייבים אותנו לשעבד את גופנו ונפשנו לעבודת ה', לכן כנגד כל אחד מהם אנו מניחים תפלה מיוחדת - זכר ליציאת מצרים.

הטעם שצייתה התורה להקדים תפילין של יד לתפילין של ראש, אולי זהו מפני שתחילה צריך שיהיה הרגש של הכרת טובה לקב"ה, לפני שמבינים בשכל. ילד קטן, כשמחנכים אותו, קודם כל מחנכים אותו לעשות מה שצריך, אומרים לו לא להדליק חשמל בשבת, גם אם אינו מבין עדיין למה. קודם כל צריך להרגיל אותו למעשה. להבין - יבין בשלב יותר מאוחר. וכן בשאר המצוות. לכן תפילין של יד קודמים לתפילין של ראש. כמובן שאחרי זה צריכים להגיע לתפילין של ראש, להגיע גם בשכל לאמונה בה'.

נקוה, שכימי צאתנו מארץ מצרים נזכה גם עכשיו לגאולה, שיבוא כבר משיח בן דוד, בפרט השנה שהוא זמן מסוגל לגאולה, כי "במוצאי שביעית בן דוד בא" (מגילה יז, ב), אולי נזכה עוד השנה להקריב קרבן פסח ולאכול פסח על מצות ומרורים. והעיקר, להאמין שהגאולה אפשרית ויכולה להיות, וגם מובטחת שתהיה, ואין בזה שום ספק. אם תבוא השנה - טוב, ואם לא השנה - אז פעם אחרת, אבל האמונה שלנו לא מתערערת. מקווים לאכול פסח על מצות ומרורים, ולשיר שיר חדש על גאולתנו ועל פדות נפשנו במהרה בימינו, אמן.

השיחה נערכה לפי הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון (אם ישנם) יש לתלות בעורך בלבד.

לכן אומרים לו, שלפחות בלילה הזה, אחרי אכילת האפיקומן, לא יאכל שום דבר. לרמוז, שטעם המצה צריך ללוות אותך, ואם תאכל משהו לאחר האפיקומן, הטעם האחרון יִשְׁפַח את הטעם הראשון.

זוהי אפוא התשובה לשאלתו של החכם, למה צריכים כל כך הרבה מצוות זכר ליציאת מצרים. התשובה היא - "אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן". כמו שאתה מבין, שאם תאכל עוד משהו אחרי האפיקומן, יִצָא טעם האפיקומן מן הפה, כך גם פִּידיעות השכליות. אמנם רכשת בליל פסח ידיעות חשובות, איך הכה ה' את מצרים בעשר מכות מופלאות שמראות את שליטתו המוחלטת של הקב"ה בטבע - אבל אח"כ, בחול המועד, או אחרי החג, אתה שומע שאובאמה אמר כך, ופוטין עשה כך, והממשלה החליטה כך, וצה"ל עשה כך, ואתה מתחיל לקבל רושם כאילו ישנם כוחות נוספים שפועלים בעולם, ושוכח מה שלמדת בליל הסדר, שרק דבר ה' פועל בעולם, ואם חיזבאלה או חמאס פועלים, הרי זה בגלל שהקב"ה גזר שיפעלו כך, ואם אמריקה פועלת או לא פועלת, גם זה הוא רק מפני שכך גזר ה'. את זה נוטים לשכוח כששומעים את החדשות. כי טעם אחרון משכח את הראשון - את מה שלמדנו בליל הסדר. לכן יש צורך במצוות רבות, שיוכיחו וישננו לנו ערב ובוקר ובהזדמנויות נוספות את הלקח של מצרים, שלא חשוב מה פרעה רוצה, ולא חשוב מה החרטומים רוצים, ולא חשוב מה האו"ם או מישהו אחר רוצה, חשוב רק מה שה' רוצה, ואם ה' רוצה שהמצרים ישתו דם וישראל ישתי מים, אז המצרים שותים דם וישראל שותים מים, ויכולים כל חרטומי מצרים לעשות בלהטיהם מה שירצו, ושום דבר לא יעזור. זהו הלקח שצריך לשנן לעצמנו בליל הסדר, וזהו הלקח שצריך ללוות אותנו כל ימות השנה. לכן יש צורך במצוות רבות כל כך, זכר ליציאת מצרים. כך, כמדומני, אפשר להסביר את התשובה לבן החכם.

תפילין של יד ותפילין של ראש - כנגד מה?

כבר הזכרנו, שאחת המצוות שנצטוו עליהן זכר ליציאת מצרים, היא מצות תפילין. וצריך להבין: למה צייתה עלינו התורה להניח תפילין גם על היד וגם על הראש? למה לא תספיק תפלה אחת כדי להזכיר לנו את יציאת מצרים?

אולי התשובה לכך היא זו: יציאת מצרים היא יסוד גדול לאמונתנו, הן מבחינת השכל והן מבחינת הרגש. מבחינת השכל - יציאת מצרים היא הוכחה לשלטון ה' בעולם. היא מראָה לנו שה' יכול להפוך מים לדם ודם למים, אור לחושך וחושך לאור, וא"כ

1. כעין מה שכתב ההגהות מיימוניות (הלכ' חמץ ומצה פ"ז אות כ') [וכן משמע ברש"י (פסחים לט, א ד"ה ותנא דבי שמואל)] לענין ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח - חזרת, תמכא, חרחבינא, עולשין ומרור (משנה שם) - "דכל המוקדם במשנה, מוקדם באכילה", "ואם אין לו חזרת, יחזור אחר ראשון ראשון, כפי הסדר שהם שנויים" (שו"ע או"ח סי' תע"ג ס"ה). הרי, שכאשר מנו חז"ל פרטים בזה אחר זה, הזכירם כפי סדר קדימותם וחשיבותם לגבי אותו ענין. [וכלל זה הוא גם בתורה - עי' רש"י (במדבר לו, יא) ומהר"ל בגור אריה שם. ועי' תוס' (מגילה ד, א ד"ה חייב) שכתבו, דקריאת המגילה של יום חשובה משל לילה, "כיון שהזכירו הכתוב תחילה". וכן אמרו בגמ' לגבי שבעת המינים - "כל המוקדם פְּסוּק זה קודם לברכה" (ברכות מא, ב).]

2. הרמב"ם לא מנה מצוה זו במנין המצוות, אך גם הוא כתב שעל "ענין זה (=לשון הרע) מזהיר בתורה ואומר, השמר בנגע הצרעת, זכור את אשר עשה ה' אלקיך למרים בדרך" (רמב"ם הלכות טומאת צרעת פט"ז ה"י). הרי שגם הוא מודה שיש כאן אזהרה מן התורה, לזכור את מעשה מרים, כדי שיתרחק ע"ז מדיבור לשון הרע. וכן כתב ה"חפץ חיים" בדעת הרמב"ם (חפץ חיים, פתיחה, עשין אות א', "באר מים חיים" סוף סק"א).

3. לשון הרמב"ם בספר המצוות: "המצוה הקנ"ז היא שצונו לספר ביציאת מצרים בליל חמשה עשר בניסן... וכל מה שיוסיף במאמר ויאריך הדברים בהגדלת מה שעשה לנו ה', ומה שעשו עמנו המצרים מְעוֹל וְחָמָס, ואין לקח ה' נקמתנו מהם, ובהודות לו ית' על מה שגמלנו מחסדיו - יהיה יותר טוב.

- כמו שאמרו (בהגדה), כל המאריך לספר ביציאת מצרים הרי זה משוכח" (ספר המצוות לרמב"ם מצות עשה קנד).
4. כלומר, פירוש הפסוק הוא, שיציאת מצרים באה כדי שנקיים את מצות פסח מצה ומרור, ולא שמצות פסח מצה ומרור באה מפני שיצאנו ממצרים. וכן פירש האב"ע (וכן משמע בתרגום אונקלוס, ועוד יותר מזה בתרגום יונתן). אבל הרשב"ם והרמב"ן פירשו כונת הפסוק להפך, שמצות פסח מצה ומרור באה מפני שיצאנו ממצרים, ולא שיציאת מצרים באה כדי שנקיים את מצות פסח מצה ומרור.
- [וידוע להקשות על דברי רש"י, דלכאורה הוחלפו כאן הסיבה במסובב, שהרי פשוט הדברים היא, שהקב"ה לא הוציאנו ממצרים כדי שנאכל מצות, אלא ההפך הוא הנכון, שאנו אוכלים מצות משום שהקב"ה הוציאנו ממצרים. ותיירץ על כך ה"בית הלוי", שאכן "מצות מצה לא באה בגלל מה שהיה במצרים, אלא להפך, דהרי התורה קדמה לעולם, וגם קודם העולם היתה התורה והיה כתיב בה מצות מצה, וגם אברהם אבינו וכל האבות קיימו התורה כולה עד שלא ניתנה, וא"כ ודאי בלי"ט ט"ו בניסן אכל אברהם מצה ומרור, אע"ג דאז היה קודם גלות מצרים. ועל כרחך מצות אלו לא נצמחו מגאולת מצרים, רק הוא להיפוך, דמִן־כֹּתֵת מצות פסח ומצה ומרור שיש בלילה הזאת נצמחה גאולתן ממצרים בלילה זה, וזהו שנאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים, לא אמר לו בעבור שיצאתי ממצרים אני עושה המצוה, רק להיפוך, בעבור מצות אלו נתחדש לנו יציאת מצרים, ("בית הלוי" עה"ת פרשת בא ד"ה "ועל דבריו אלו באה התשובה").]
5. וכן מצות "הַחֲדֹשׁ הַזֶּה לָכֶם רֵאשׁ תִּדְרְשׁוּ" (שמות יב, ב) - שיהיה חודש ניסן הראשון לחדשי השנה, וממנו יִמְנְו כל החדשים (עי' רש"י ורמב"ן שם) - כונתה היא, "שיהיה זה זכרון פֶּסַח הגדול. כי בכל עת שנזכיר החדשים יהיה הנס נזכר", כי "כשנִקְרָא לְחֲדָשׁ נִסָּן ראשון, ולתשרי שביעי, פתרונו: ראשון לגאולה, ושביעי אליה" (רמב"ן שם). [וגם מצות מזוזה, לדעת הרמב"ן, יש בה זכר ליציאת מצרים (רמב"ן שם יג, טז), אע"פ שלא נזכרה בפרשיותיה יציאת מצרים. ועי' בחי' מרן הגרי"ז עה"ת (סטנסיל, סוף פרשת בא), שבאר בשני אופנים כיצד נרמזת יציאת מצרים במזוזה].
6. כן הביא בעל המאור בשם "יש שפירשו" (פסחים כו, ב מדפי הרי"ף), וכן כתב הרמב"ן (במלחמות שם), שהטעם שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן, הוא מפני שצריך לאכול את הפסח על השובע. [וגזרה גזרו בו, שלא יאכל אפילו דברים שאינן משביעין, ואינן באין אלא בקינוח" (רמב"ן שם), אע"פ שמצד עצמם לא היה לנו לחוש שלא יאכל את הפסח על השובע בגלל מאכלים כאלו]. וכן דעת התוס' בתחילת דבריהם (תוס' שם קכ, א ד"ה מפטירין) [אליבא דמאן דאמר שרק בפסח נאמר דין זה, ולא במצה. אבל אליבא דמ"ד שגם במצה נאמר דין זה שאין מפטירין אחריה אפיקומן - וכדק"ל להלכה - כתבו התוס', שהטעם שאין מפטירין אחר המצה והפסח אפיקומן הוא לא כדי שיאכלם על השובע, אלא מטעם אחר, וכפי שיבואר להלן].
7. כן פירשו רש"י (פסחים פו, א ד"ה אין מפטירין) והרשב"ם (שם קיט, ב ד"ה כגון ארדילאי), שדין אכילה על השובע בקרבן פסח הוא מדין אכילה על השובע של כל הקרבנות, שהוא מטעם חשיבות וגדולה. [וגם ברש"י לעיל שם (סט, ב ד"ה בזמן שבא, ובדף ע, א ד"ה על השבע) כתב, שהטעם לדין אכילת שובע בקרבן פסח, הוא כדי שתהיה האכילה מהנה וחשובה].
8. ובאמת מכח קושיא זו (וגם מכח ראיות נוספות) באר מרן הגרי"ז וצ"ל בדעת הרמב"ם, שדין אכילת קדשים על השובע נאמר רק באכילת חלק הכהנים, ולא באכילת חלק הבעלים. ורק בקרבן פסח איכא דין אכילה על השובע גם בבעלים [אולי מפני ההלכה המיוחדת שיש בפסח, לאכול דרך חרות (עי' חינוך מצוה ז)]. ולכן אוכלים את החגיגה תחילה, שהרי אין בה דין אכילה על השובע, ואח"כ אוכלים את הפסח, שיש בו דין אכילה על השובע (מובא בחי' הגרי"ז על הש"ס בדין אכילת פסח על השובע, בשם הגרי"ז). [אלא שבחי' הגרי"ז ע"מ"ס מנחות (כא, ב ד"ה יאכלו) מבואר, שרק בדעת הרמב"ם אפשר לומר כן, שהרי הרמב"ם סובר שאין באכילת הבעלים חיוב עשה (עי' סה"מ מ"ע פ"ט), וא"כ לא שייך גם שתהיה בה מצוה מן המובחר לאכול על השובע. דאם אין מצוה, אין גם "מצוה מן המובחר". אבל דעת רש"י מפורשת (פסחים נט, א ד"ה בשאר ימות השנה), שגם באכילת בעלים יש מצוה עשה כמו באכילת כהנים, והיא אותה מצוה עצמה כמו בכהנים. ולשיטתו נשאר השאלה, מאי שנא פסח מחגיגה לענין אכילה על השובע. וצ"ל בדעת רש"י, שכיון שהפסח חיובו מן התורה והחגיגה הבאה עמו אין חיובה מן התורה (פסחים ע, א), מוטב לקיים דין אכילה על השובע בפסח מאשר בחגיגה. ועוד י"ל, דרש"י ס"ל כהמרדכי (עי' הערה הבאה)]. [ויש לציין עוד, שלדעת "יש שפירשו" שהביא בעל המאור, הטעם שצריך לאכול את הפסח על השובע הוא כדי שיאמר עליו את ההלל בכרס מלאה (וכנראה ס"ל שצריך לומר את ההלל מיד לאחר אכילת הפסח, ולא שיאכל אחריו דברים אחרים ויאמר ההלל אח"כ). ולפ"ז לא יקשה למה לא יאכל את הפסח לפני החגיגה, ופשוט].
9. וכתבו התוס' (פסחים ע, א ד"ה לאו, ובדף קכ, א ד"ה מפטירין) והרמב"ן (במלחמות כו, ב מדפי הרי"ף) שזוהו ג"כ טעמו של הבבלי. [וצ"ל לפי דעתם, שדין אכילה על השובע מצד חשיבות האכילה קיים רק באכילת כהנים, וכנ"ל, וגם פסח לא שונה בזה משאר הקרבנות]. אבל במרדכי משמע שעיקר הטעם לאכילת הפסח על השובע הוא כרש"י (שתהא אכילה חשובה), והטעם שאמרו בירושלמי נאמר רק כדי לתרץ את הקושיא מהקדמת קרבן חגיגה. דז"ל המרדכי: "חגיגה היתה באה קודם הפסח... כדי שיהא נאכל על השובע. ובירושלמי מפרש טעמא דהיתה באה קודם הפסח, כדי שלא יבא לידי שבירת עצם. וקשה, דלמה לי טעמא משום שבירת עצם, תיפוק לי משום טעמא דכדי שיהא הפסח נאכל על השובע. וי"ל, אי לאו טעמא משום שבירת עצם, היה קשה אמאי לא היה הפסח נאכל קודם כדי שיהא חגיגה נאכל על השובע, דהא הוא חגיגה [קדשים] כמו פסח, וקדשים נאכלין על השובע... להכי איצטריך טעמא דמפרש בירושלמי. דחגיגה באה קודם הפסח משום שיהא הפסח נאכל על השובע, ועוד טעמא אחרינא משום שלא יבא לידי שבירת עצם" (מרדכי סוף מס' פסחים - על דף קי"ז).
10. כן כתבו בעה"מ והרמב"ן במלחמות.
11. ולפי זה נמצא, שהדין שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן והדין שהפסח נאכל על השובע אינם קשורים זה לזה. [ולא כפי שכתבו התוס' בתחילת דבריהם, שהטעם שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן הוא כדי שיאכל את הפסח על השובע]. דהדין שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן הוא כדי שישאר טעם הפסח בפיו. והדין שהפסח נאכל על השובע הוא כדי שלא ישבור בו עצם (לתוס'), או כדי שיאמר עליו את ההלל בכרס מלאה (ל"יש שפירשו" שהביא בעה"מ), "לפי שאין אומרים הלל [הגדול] אלא על נפש שבעה וכרס מלאה" (תענית כה, ב).
12. הראשונים כתבו בזה טעמים שונים: בעל המאור כתב, דבעינן שישאר טעם הפסח בפיו, כדי שלא ישכח לומר את ההלל (וע"ש שבאר, למה חששו חז"ל שישכח לומר את ההלל, עד שהוצרכו לתקן תקנה מיוחדת זו, כדי שלא ישכח לאמרו). ובמצה ג"כ תקנו כן (שלא לאכול אחריה שום דבר), וזכר לפסח. ועי' טעמים נוספים ברמב"ן (במלחמות) ובר"ן. והרמב"ם כתב שאסור לאכול אחר הפסח והמצה, "כדי שיהיה הפסח סעודתו וטעם בשר הפסח או המצה בפיו, שאכילתן היא המצוה" (רמב"ם הלכות חמץ ומצה פ"ח ה"ט). והיינו, כדי שישאר בפיו טעם המצה (כנראה משום חיוב מצוה). אבל התוס' כתבו בסתמא "דבעינן שיהא טעם מצה ופסח בפיו", ולא בארו מאיזה טעם בעינן כן. ובדעתם יש לפרש הטעם כפי שמבאר כאן הרב שליט"א.